

ТЕКСТОЗНАВСТВО. ДИСКУРСОЛОГІЯ

УДК811.161.2'42

О.В. Ісаєнко

УКРАЇНСЬКИЙ КІНОДИСКУРС У ВИМІРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглянуто український кінодискурс як об'єкт сфери комунікативної лінгвістики й визначено його місце в професійній комунікації. Нерозривне поєднання дискурсу й тексту як лінгвістичних категорій базується на існуванні двох підходів до визначення поняття дискурс, розглянутих із позицій комунікативної лінгвістики. Зв'язок професійної кінокомунікації з соціальним контекстом виявлено в аспекті дискурсивної практики. На мовному рівні особливості термінопонять в українському професійному кінодискурсі було досліджено на матеріалі кінословника В.М. Миславського й описано поділ термінів сфери кіно на тематичні групи відповідно до їх належності до певної галузі кінематографу.

Ключові слова: дискурс, кінодискурс, комунікативна лінгвістика, фахова мова, професійна комунікація, терміни кіно.

Ісаєнко О.В. Украинский кинодискурс в измерении профессиональной коммуникации. *В статье рассматривается украинский кинодискурс как объект сферы коммуникативной лингвистики и определяется его место в профессиональной коммуникации. Неразрывное объединение дискурса и текста как лингвистических категорий основано на существовании двух подходов к определению понятия дискурс, которые рассматриваются с позиций коммуникативной лингвистики. Связь профессиональной кинокоммуникации с социальным контекстом выявлена в аспекте дискурсивной практики. На языковом уровне особенности терминопонятий в украинском профессиональном кинодискурсе были исследованы на материале кинословаря В.Н. Миславского, также было описано деление терминов сферы кино на тематические группы в соответствии с их принадлежностью к определенной области кинематографа.*

Ключевые слова: дискурс, кинодискурс, коммуникативная лингвистика, профессиональный язык, профессиональная коммуникация, термины кино.

Isaienko O.V. Ukrainian Film Discourse as a Part of Professional Communication. *The article deals with Ukrainian film discourse as an object of communicative linguistics and its place in professional communication. The inextricable combination of discourse and text as linguistic categories is based on the existence of two approaches to the definition of discourse, which are viewed from the position of communicative linguistics. Film discourse is regarded as a part of professional communication and the connection between professional film vocabulary and social context found from a perspective of discursive practice.*

The problems concerned the specific vocabulary of professional languages were defined due to the clearly established terminology in the working sphere. On the lingual level the peculiarities of film terms in Ukrainian professional film discourse were studied on the material of the vocabulary of cinematographic terms by V.N. Myslavskiy and the division of film terms on thematic groups according to their belonging to a particular field of cinema was described.

Keywords: discourse, film discourse, communicative linguistics, professional language, professional communication, film terms.

На початку ХХІ століття в лінгвістичних дослідженнях спостерігаємо тенденцію виокремлення єдності мовної практики й надмовних факторів, необхідних для розуміння як тексту в цілому, так і окремих елементів професійної комунікації [1]. Український професійний кінодискурс постає актуальним об'єктом у сфері комунікативної лінгвістики, оскільки, по-перше, лексика сфери кіно сформувала в українській мові окрему терміносистему зі своїми специфічними особливостями, яка потребує детального аналізу; по-друге, лексичні одиниці сфери кіно активно використовуються в засобах масової інформації, що також підтверджує їх комунікативну цінність.

Мета статті – визначення місця українського кінодискурсу в професійній комунікації та виявлення мовних, зокрема семантичних, особливостей термінопонять в українському професійному кінодискурсі. Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких *завдань*: з'ясувати значення дискурсу й професійної комунікації, окреслити вияви професійної комунікації на мовному рівні, розглянути семантичні особливості термінів сфери кіно.

Огляд наукових джерел засвідчує, що проблемі вивчення дискурсу приділяли увагу відомі українські лінгвісти, зокрема Ф.С. Бацевич, Т.Р. Кияк, Л.С. Павлюк, С.П. Денисова та ін. Дослідники розглядають питання тлумачення поняття *дискурс* [1], виокремлюють його аспекти, зокрема соціокультурні, лінгвістичні й комунікативні [7], визначають його місце в сучасних комунікаційних системах [2]. У свою чергу, дискурсивна лінгвістика передусім зосереджена на дослідженні комунікативних актів (текстових та усних), зв'язків на різних мовних рівнях [3: 28].

Ф.С. Бацевич наголошує на існуванні двох підходів, що мають спільні риси з позицій комунікативної лінгвістики: дискурс «як текст, занурений в життя» і дискурс як «тип комунікативної діяльності» [1: 30]. Ці дефініції підкреслюють нерозривне поєднання дискурсу й тексту як лінгвістичних категорій, які функціонують у науковій мові й мають лексичне значення. Але порівняно з дискурсом, текст має вужчі рамки, оскільки послуговується лише писемним мовленням, а дискурс, у свою чергу, має більш різноманітні форми вияву – «усну, писемну, внутрішню, паралінгвальну» [1: 30].

Дискурсивний аналіз є одним із головних інструментів дослідження масової комунікації [7: 3] і націлений здебільшого на вияв соціального контексту. У дискурсивній практиці саме професійна комунікація має цей необхідний соціальний контекст, тож у поєднанні зі сферою кінематографу отримуємо кінодискурс у вимірі професійної комунікації.

Від часу своєї появи 1895 року й у процесі стрімкого розвитку впродовж ХХ століття кінематограф виокремився у велику самостійну індустрію і, що є важливим для лінгвістики, разом із технічним рівнем розвивався й збагачувався професійно-комунікативний рівень, а це надалі дало змогу говорити про існування окремої системи кінокомунікації. Окрім цього, лексичні одиниці сфери кінематографу складають матеріал для дискурсивного аналізу професійного кінословника.

Українська кіношкола своїми витокami сягає кінця ХІХ століття, а її продуктивний розвиток пов'язують із персоналією Олександра Довженка.

У 1925 р. ним був затверджений план побудови Одеської кіностудії, й уже в 1928 р. студія почала свою роботу.

У 1929 році було знято 10 фільмів, найбільш видатний із яких – «Земля» О.П. Довженка. У 1930-х роках, коли в кіно з'явився звук і колір, на широкі екрани виходить кінострічка «Сорочинський ярмарок» М. Екка (1939 р.). Нині територія кіностудії, що їй 1957 року присвоєно ім'я О.Довженка, займає площу 13,5 гектарів. Тут розташовано 7 знімальних павільйонів, створено умови для повноцінної роботи над кінопроектами. Важливою частиною студії й, власне, її символом є великий сад, посаджений за ініціативою й за участі Олександра Довженка 1932 року [5].

Українська кінокомунікація як професійна сфера мала для свого розвитку майже століття, і за цей час помітно збагатилася її лексичний склад як за рахунок нових винаходів, так і за рахунок іншомовних запозичень із французької та англійської мов. Деякі кінотерміни стають широко відомими й починають використовуватись у повсякденному спілкуванні, наприклад: *фільм, режисер, блокбастер* та ін., проте більшість одиниць спеціальної лексики, що є вузько направленними, функціонують лише в галузі термінології: *дублювання, зворотній кадр, зміна кадру*. Окрім цього, обсяг і межі класів спеціальної лексики, які виділяються, хисткі й невиразні, оскільки існують також проміжні класи одиниць. Переходи ж мовних одиниць з одного класу до іншого мало помітні, що значною мірою ускладнює однозначне розв'язання проблеми класифікації спеціальної лексики.

Слід зазначити, що становленню термінознавства як окремої науки сприяли проблеми, пов'язані зі специфічною лексикою фахових мов. За визначенням А.С. Д'якова, Т.Р. Кияка та З.Б. Куделько, *фаховою мовою* можна називати «сукупність усіх мовних засобів, які застосовуються в професійно замкненій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері» [4: 6]. До цієї дефініції варто додати ще й той факт, що функціонування цієї мови забезпечується винятково чітко встановленою термінологією.

На мовному рівні кінокомунікація представлена в навчальних посібниках і спеціальних словниках, зокрема привертає увагу кінословник українського критика й мистецтвознавця В.М. Миславського, де подані терміни, визначення й жаргонізми, організовані у вигляді статей. Автор пропонує поділ термінів сфери кіно, керуючись належністю терміна до певної галузі кінематографії, і виокремлює такі тематичні групи:

1. Кіномистецтво. До цієї групи належать терміни, що позначають ключові жанрові та стильові поняття: *аніме* (різновид японського анімаційного кіно); *документальне кіно* (вид кіномистецтва, матеріалом якого виступають зйомки дійсних подій та осіб); *римейк* (фільм, який повторює сюжет раніше знятої кінокартини) [6: 6–45].

2. Історія й теорія кіно. Ця категорія містить терміни, що називають теоретичні та стильові поняття, пов'язані з розвитком світового кінематографа: *авангард* (течія в кінематографі та мистецтві загалом); *золота серія* (художні італійські фільми 1909–1919 років); *підсвідомий фільм* (реklamний прийом,

який застосовувався протягом 1950-х років, аби стимулювати людей до придбання певних товарів) [6: 46–134].

3. Жанр та піджанри. До цієї групи належать терміни, що використовуються на позначення кіножанрів та їхніх різновидів: *готичний фільм* (субжанр, що характеризується своєю схожістю з готичним романом, а в основі сюжету якого лежить таємниця, оповита темрявою); *кіберпанк* (один із різновидів наукової фантастики, в основі якого – комп'ютери, високі технології та проблеми, що виникають у суспільстві через згубне застосування результатів технічного прогресу); *мюзикл* (жанр, основу якого складають спів і хореографічні номери, що являють собою єдине ціле та об'єднані єдиним художнім задумом) [6: 135–210].

4. Кіновиробництво. До цієї категорії відносять терміни, що стосуються всіх понять, прийомів, процесів і явищ, які використовуються в процесі кінозйомки на різних етапах виробництва фільму: *затемнення кадру* (прийом зйомки, що дозволяє досягти поступового затемнення, а потім і повного зникнення екранного зображення); *колоризація* (додавання штучного кольору старим чорно-білим фільмам); *субтитри* (текст, надрукований у нижній частині кадру рідною мовою аудиторії глядачів) [6: 211–251].

5. Кінопрокат. До цієї групи належать терміни, що використовуються для позначення понять, пов'язаних з виходом фільму на екрани кінотеатрів, тобто із процесами прокату кінопродукції: *рейтинг* (оцінка фільмів за різними ознаками, надання їм категорій, своєрідного знаку якості, класу); *тізер* (короткий трейлер, який звичайно випускається за декілька місяців до безпосереднього випуску фільму, щоб дати стислу інформацію про те, яким буде фільм та привернути до нього увагу); *фільмотека* (установа, що займається збиранням, зберіганням, технічною обробкою кінофільмів, а також їх вивченням і популяризацією) [6: 252–278].

6. Кінотехніка. Ця група термінів охоплює терміни-назви технологій і приладів, що використовуються в процесі кіновиробництва: *біоскоп* (апарат для знімання та проєкції фільмів, розроблений у 1895 році в Німеччині); *витіснення* (зміна одного монтажного плану іншим, коли друге зображення, ніби всовуючись у кадр, поступово займає місце першого); *синхронізація* (об'єднання кіноплівки з фонограмою так, щоб артикуляція відповідала мовленню, яке чує глядач) [6: 279-293].

Подана вище класифікація дає комплексне бачення системи кінотермінів і може бути використана при дискурсивному розгляді професійної мови сфери кіно. Комплексне вивчення специфіки кожної з тематичних груп цієї лексики дозволить простежити закономірності виникнення неологізмів у сфері кіномистецтва.

Загалом, до складу універсальної терміносистеми сфери кіно входять назви жанрів та видів фільмів, професій кінематографа, ампула акторів, терміни, що стосуються звуку, освітлення та зйомки певних кадрів, назви технічних приладів, терміни кінопрокату та історії кінематографа. Фахова лексика кіноіндустрії різнилась також за своєю структурою: терміни цієї галузі представлені простими (*плівка, дубль*), складними (*кінооператор,*

кіносеанс) та складеними (*художній фільм, мильна опера*) термінологічними одиницями.

Своєрідність лексики кіноіндустрії полягає, з одного боку, у її професійності, а відтак термінологічності, з іншого боку – доступності для широкого кола носіїв мови, що часто зумовлює її вихід за межі суто фахового вживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бацевич Ф.С.** Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу / Ф. С. Бацевич // Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ.», № 453, 2002. – С. 30–34.
2. **Денисова С.П.** Дискурс у сучасних комунікаційних системах / С. П. Денисова // Дискурс у комунікаційних системах. Збірник наукових статей. – К. : КиМУ, 2004. – С. 5–14.
3. **Дискурс** іноземномовної комунікації (колективна монографія) – Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 495 с.
4. **Д'яков А.С.** Основи термінотворення : семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. В. Куделько. – К. : Видавничий дім «KM Academia», 2000. – 218 с.
5. **Кінопортал** «Національна кіностудія О. Довженка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dovzhenkofilm.com/uk>
6. **Миславський В.М.** Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми / В. М. Миславський. – Харків :, 2007. – 328 с.
7. **Павлюк Л.С.** Текст і комунікація: Основи дискурсного аналізу: [Посіб.] – Львів: ПАІС, 2009. – 76 с.

Ісаєнко Оксана Володимирівна – аспірант кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

E-mail: ksu_isaenko@rambler.ru
<http://orcid.org/0000-0002-6209-3818>

Isaenko Oksana Volodymyrivna – Postgraduate student at the Department of Ukrainian language, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda, Ukraine, Kharkiv, Bliukhera Str., 2.